

MARXISTICKÁ METÓDA A SYSTÉMOVÁ ANALÝZA V POLITICKEJ EKONÓMII

MILAN KODAJ, Ekonomický ústav SAV, Bratislava

KODAJ M., The Marxist Method and the System Analysis in Political Economy. *Filozofia* 32, 1977, No 3, p. 248—262.

The author analyzes the views on the subject of political economy, confronting the Marxist approach to the investigation of productive relations with the opinions aiming at the investigation of the relation of man — nature. In this connection he analyzes the views on the conception of the science of economy and its components, that — by his opinion — are represented, besides political economy, also by the branch, concrete and functional economies, accentuate more the investigation of productive forces. The author considers the economic sciences as a whole system of economic sciences, where each of them has its own object of investigation, to which also the appropriate method of investigation adequately corresponds. In this total system the integrating role is played by political economy, which investigates the productive relations as a social-economic frame of the development of productive forces. Starting from the thesis of the organic unity of the object and the method the author points out that for political economy, the object of which develops and changes its quality, only the materialistic-dialectical method of cognition is adequate, the only one which can record the motion and its development. He confronts it with the system analysis, which he describes. This is capable of recording only the motion. The system analysis is understood as a special method of investigation with limited possibilities of cognition. It can be used in economic sciences only as a supplement to the materialistic-dialectical method, namely to those that are aimed, with their object, more to the investigation of productive forces e. g. the branch economies or the economy of management.

Východiskom našich úvah je téza o jednote predmetu s metódou skúmania v jednotlivých vedných disciplínach. Tak je tomu aj v ekonomických vedách a najmä v každej jej jednotlivkej disciplíne, teda aj v politickej ekonómii. Preto si najprv vyjasníme predmet politickej ekonómie a jej miesto v ekonomickej vede a potom iba veľmi stručne metódu marxistickej analýzy a nakoniec trochu širšie aj vzťah systémovej analýzy k ekonomickým vedám.

I. K predmetu a metóde politickej ekonómie

Mnohé polemiky okolo predmetu a metódy politickej ekonómie v krízových rokoch u nás vyjadrovali pochybnosť o používaní marxistickej metódy pri analýze súčasných ekonomických javov, pozerali na ňu ako na zastaranú a prekonanú najmä štruktúrnou a systémovou analýzou. V tejto súvislosti sa ako sporný stal aj predmet politickej ekonómie — skúmanie výrobných vzťahov, tak ako ho nekompromisne

stavali zakladatelia marxizmu-leninizmu¹. Prejavovalo sa to najmä v ekonomických analýzach, týkajúcich sa najrozmanitejších stránok ekonomického života, najmä v tých, ktoré podporovali koncepciu tzv. „trhového socializmu“.

Takýto postoj vyplýval z vtedajšej situácie v ekonomickej vede u nás, ktorú možno charakterizovať ako beztriedne „koketovanie“ s buržoáznou ekonomickou vedou, najmä s tým jej smerom, ktorý v nej prevláda a ktorý sa sám dnes nazýva „economics“.

Tento smer, ako aj prevládajúca väčšina súčasných koncepcií buržoáznej ekonomickej teórie, redukuje svoj predmet skúmania prevažne na vzťah človek—príroda, teda na ľudské konanie zamerané na prírodu. Svoju úlohu vidí v hľadaní najlepších variantov na využívanie zriedkavých zdrojov výroby, ako to vyplýva aj z ich definícií. Napríklad v učebnici P. Samuelsona nazvanej *Economics*, v jej piatom vydaní na s. 5—6 sú uvedené tieto definície: 1. Ekonomická teória je veda o druhoch činnosti, ktoré sú spojené s výmenou a s peňažnými úkonmi medzi ľuďmi. 2. Ekonomická teória je veda o tom, ako ľudia využívajú zriedkavé alebo organické výrobné zdroje (pôda, práca, tovary určené pre výrobu, ako napr. stroje a technické budovy) pre výrobu rôznych tovarov (takých ako pšenica, hovädzie mso, odevy, koncerty, cestovanie a jachty) a ich rozdelenie medzi členov spoločnosti za účelom ich spotreby. 3. Ekonomická teória je veda o každodennej ľudskej činnosti, získavaní existenčných prostriedkov, ako aj o využívaní týchto prostriedkov. 4. Ekonomická teória je veda o bohatstve. 5. Ekonomická teória je veda o tom, ako sa ľudstvo vyrovnáva so svojimi úlohami v oblasti spotreby a výroby. P. Samuelson prišiel k záveru, že „žiadna definícia predmetu ekonomickej teórie (on stotožňuje politickú ekonomiu s ekonomickou teóriou, pozn. M. K.) nemôže byť presná, čo v podstate nie je ani nevyhnutné“. (s. 6) To plne charakterizuje postoj buržoázných teoretikov k predmetu ekonomickej teórie. Ide tu o ignorovanie druhej stránky materiálnej výroby, a to vzájomných vzťahov medzi ľuďmi, do ktorých objektívne vstupujú vo výrobe a rozdeľovaní, čo je hlavné v predmete politickej ekonomie. Cieľ takto stavaného predmetu buržoáznou ekonomickou vedou nie je nový, je starý a každému marxistovi jasný.² Ide o úmyselné zastieranie skutočného pred-

¹ F. Engels písal, že „... politická ekonomia nemá do činenia s vecami, ale so vzťahmi medzi ľuďmi a nakoniec medzi triedami, ale tieto vzťahy sú zviazané s vecami a prejavujú sa ako veci“. [1, s. 498]

V. I. Lenin v práci *Rozvoj kapitalizmu v Rusku* písal, že „... politická ekonomia sa nezaobera výrobou, ale spoločenskými vzťahmi ľudí vo výrobe, spoločenským výrobným poriadkom“. [2, s. 53]

² Predmet politickej ekonomie sa formoval historicky tak, ako sa táto vedná disciplína postupne vyvíjala. Pokiaľ ešte merkantilisti skúmali iba zákony obehu, fyziokrati analyzovali už aj poľnohospodársku výrobu. A. Smith už definuje politickú ekonomiu ako vedu o bohatstve, keď ako jej zdroj skúma celú materiálnu výrobu. D. Riccardo dopĺňa toto skúmanie o rozdeľovanie, hľadajúc zákony, ako sa bohatstvo dostáva rôznym triedam. Za K. Marxa hranice skúmania politickej ekonomie zahŕňali

metu politickej ekonómie z triedneho záujmu apologetiky kapitalistického výrobného spôsobu, ktorý už svoj zenit prekročil.

Zameranie analýzy uvedeným smerom, teda na vzťah človek—príroda, na konanie človeka smerom k prírode, obchádza problémy vzájomných ľudských vzťahov, do ktorých ľudia vstupujú vo výrobnom procese, a tým sa vyhýba problému vlastníctva, ktoré je základom výrobných vzťahov³ ako ekonomická forma spojenia výrobných prostriedkov s bezprostredným výrobcom.

Uvedený aspekt človek—príroda, tak ako ho stavia buržoázna ekonomická teória, ukazuje, ako by všetky ekonomické problémy, teda aj antagonistické protirečenia mali iba organizačno-technický ráz a dali sa teda riešiť v danom kapitalistickom systéme, ktorý pokladajú za prirodzený a večný.

Uvedený pohľad a akcent na ekonomické problémy, tak ako ich stavia buržoázna teória, odvádza aj od materialistického pohľadu na ekonomiku k pohľadu technicistickému. Tu už nie je výroba, teda ako ľudia vyrábajú základným kritériom pohľadu na vývoj ľudskej spoločnosti a jeho klasifikácia podľa spôsobu výroby, ako to učí marxistická veda, ale triedenie podľa stupňa dosiahnutej technickej úrovne výrobných síl. V súčasnosti je to známe clarkovsko-fourastierovské triedenie vývoja spoločnosti na predindustriálnu, industriálnu a postindustriálnu spoločnosť.

Takýto prístup sa na prvý pohľad zdá ako malá zámena dosť príbuzných pojmov. V skutočnosti ide o zámernú sémantickú ekvilibristiku, ktorá sa dotýka podstatných rozdielov. Znamená zamietnutie základnej marxistickej idey o výrobných vzťahoch, ktoré tvoria nielen základný pojem historického materializmu, ale sú aj predmetom skúmania poli-

výrobu, rozdeľovanie, výmenu a spotrebu. Od vulgárnych ekonómov sa začínajú tendencie ohraničovania tohto celostného okruhu ekonomických problémov, ktoré skúmala klasická buržoázna politická ekonómia, ktorá sa usilovala pochopiť vnútorné spojitosti ekonomických javov prostredníctvom ekonomických zákonov. J. B. Say stavia tézu o samostatnosti uvedených sfér, keď aj každá z nich (podľa neho) sa rozvíja podľa vlastných zákonov, ktoré u neho odrážajú vonkajšie, zdanlivé závislosti. Predstavitelia historickej školy začínajú redukovať predmet politickej ekonómie na skúmanie človek—príroda. Teoretici tzv. školy „hraničnej užitočnosti“ za predmet politickej ekonómie pokladajú vzťahy ľudí k veciam cez ich subjektívne ocenenie. V tejto tendencii okliešťovania predmetu politickej ekonómie pokračuje buržoázna ekonomická teória dodnes.

³ V buržoázných spoločenských vedách existuje úsilie dokazovať, že analýzy tzv. „ľudských vzťahov“ (human relations), ktoré skúmajú rôzne hraničné odbory sociológie a psychológie, akými sú napr. priemyselná psychológia, priemyselná sociológia a tiež priemyselná antropológia a veda o riadení a pod., plne pokrývajú celú škálu ľudských vzťahov. Doktrína „ľudských vzťahov“ podľa môjho názoru vôbec nesúvisí s výrobnými vzťahmi tak, ako ich chápe marxistická politická ekonómia. Všetky koncepcie „ľudských vzťahov“ majú za cieľ obhajovať kapitalizmus ilúziami o ňom, či už v podobe tzv. „ľudového kapitalizmu“, „manažérskej elity“, „humanistického kapitalizmu“ a pod., a sociálnou demagógiou maskovania panstva kapitálu sa usilujú oslabiť triedny boj. Okrem toho „ľudské vzťahy“, tak ako ich skúmajú uvedené disciplíny, sa skúmajú v mikrosfére ako vzťahy medzi jednotlivcami v kolektívoch, príp. s inými jednotlivcami druhých kolektívov a pod.

tickej ekonómie. A ako je známe, práve pohľad na rozvoj ľudskej spoločnosti cez výrobné vzťahy, ktoré sú vlastne formou rozvoja výrobných síl, umožnil zakladateľom marxizmu-leninizmu v chaose a v ľubovôli názorov na históriu a ekonomiu nájsť nielen vedecké vysvetlenie premeny jedného spoločenského poriadku na iný, vyšší v dôsledku rozvoja výrobných síl, ale tiež postavil spoločenské vedy na jednu úroveň s prírodnými a technickými vedami, pokiaľ ide o exaktnosť.

Politická ekonómia skúmaním výrobných vzťahov ako formy rozvoja výrobných síl objasňuje ekonomické zákony, ktoré riadia hospodársky rozvoj. Svoju pozornosť zameriava najmä na to, ako výrobné vzťahy ovplyvňujú tento rozvoj, pritom však nespúšťa zo zreteľa rozvoj výrobných síl, ktorý je určujúci. Marxistická politická ekonómia za zdroj pohybu rozvoja výroby pokladá vnútorné protirečenia dvoch stránok spôsobu výroby, výrobných síl a výrobných vzťahov. Práve tam K. Marx našiel vnútornú pružinu rozvoja ľudskej spoločnosti.

Z toho, čo sme uviedli, vyplýva, že predmetom marxistickej politickej ekonómie je spoločenská stránka výroby, že skúma výrobné vzťahy v ich vzájomnej súvislosti s výrobnými silami, teda skúma spoločenský poriadok výroby. Spôsob výroby sa skúma ako objektívna realita s cieľom vystihnúť objektívne ekonomické zákony jeho pohybu. V dialektike vzájomného pôsobenia výrobných síl a výrobných vzťahov marxizmus vidí vnútorný mechanizmus samopohybu, ktorý riadi rozvoj spoločnosti k vyšším, dokanalejším štádiám jej rozvoja.

Používané termíny „politická ekonómia kapitalizmu“ a „politická ekonómia socializmu“ neoznačujú rozličné vedy, ale vyjadrujú iba označenie politickej ekonómie v užšom zmysle slova. Existuje iba jedna marxisticko-leninská politická ekonómia, ktorá skúma výrobné vzťahy, ktoré sú vlastné každej spoločensko-ekonomickej formácii, čiže politická ekonómia v širšom zmysle slova. Skúma, ako prebieha rozvoj nižších etáp k vyšším etapám.⁴

S problémom predmetu politickej ekonómie sa vynára problém jednotlivých tzv. „odvetvových“, „funkcionálnych“, príp. „konkrétnych“ ekonomík⁵ v tom zmysle, čo je ich predmetom skúmania, aký je ich vzťah navzájom a najmä k politickej ekonómii.

V sociálno-ekonomickej literatúre existujú viaceré odlišné teoretické koncepcie, z ktorých vychádzajú názory na predmet politickej ekonómie a iných ekonomických vedných disciplín, ako aj na ich vzájomný

⁴ Tému o politickej ekonómii v širšom zmysle slova postavil F. Engels v polemike s Dühringom, keď písal, že „...politická ekonómia ako veda o podmienkach a formách za ktorých prebieha výroba a výmena v rôznych ľudských spoločnostiach a kedy sa adekvátne tomu v každej danej spoločnosti uskutočňuje rozdeľovanie produktov — politická ekonómia v tomto širokom zmysle sa ešte len musí vytvoriť“. (3, s. 153—154)

⁵ Protí tomuto termínu existujú v literatúre oprávnené námietky. Je však už zaužívaný a my ním rozumieme všetky ekonomické vedné disciplíny popri politickej ekonómii.

vzťah. Podmienečne si tieto teoretické koncepcie môžeme rozdeliť na dve veľké skupiny, čo plne vyhovuje našej potrebe vyplývajúcej z rámca tejto state, čo však plne nezodpovedá skutočnosti a najmä jednotlivým nuansám týchto rozličných koncepcií.

Do prvej veľkej skupiny možno zhrnúť tie názory, ktoré za predmet ekonomického skúmania pokladajú výrobné vzťahy vyplývajúce z ekonomickej štruktúry spoločnosti ako súhrn výrobných, rozdeľovacích, výmenných a spotrebných vzťahov. Nuansy tejto koncepcie spočívajú iba v rozdielnosti miery skúmania výrobných síl a ich elementov. Podľa miery skúmania výrobných síl, s čím súvisia tzv. ekonomicko-technické vzťahy (v literatúre aj pod názvom organizačno-technické, technické, organizačno-ekonomické a pod.), si ich buď nevšímajú, príp. ich obchádzajú, buď, ak ich berú do úvahy, vysvetľujú ich ako ekonomické zákony. Ide tu vlastne o stotožnenie politickej ekonómie s ekonomickou vedou a s ekonomickým skúmaním vôbec. Priznanie množstva ekonomických vied nevyplýva z uznania ich zvláštného predmetu, ale vychádza napr. z objemu skúmania⁶ alebo z ich delenia na základný a aplikovaný výskum.⁷

Do druhej veľkej skupiny možno zhrnúť názory, ktoré uznávajú viacero ekonomických vied s vlastným predmetom skúmania, ktorého základom sú výrobné sociálno-ekonomické vzťahy a ekonomicko-technické vzťahy, vyplývajúce zo vzťahu človek—technika, príp. človek—príroda a taktiež zo vzťahov spolupráce medzi výrobcami vo výrobnom procese v dôsledku jednotlivej delby práce ako výsledku špecializácie a kooperácie. Podľa tejto koncepcie sociálno-ekonomickými vzťahmi sa zaoberá politická ekonómia a ekonomicko-technickými adekvátne konkrétne ekonomiky.

Podľa nášho názoru je ťažko možné vtesnať existujúci systém ekonomických vied z aspektu predmetov ich skúmania do hociktorej z uvedených koncepcií. Jednotlivé konkrétne ekonomiky si postupne vymedzili svoj predmet skúmania, v ktorom poväčšine skúmajú s väčším alebo menším akcentom oba uvedené typy vzťahov. Aj politická ekonómia berie do úvahy ekonomicko-technické vzťahy.

Neustály rozvoj spoločenskej delby práce, rozvoj a stále väčšia

⁶ Napríklad v zborníku *Sistema ekonomičeskich nauk* sa vychádza z takéhoto aspektu, keď sa delia „mnohopočetné odvetvia ekonomických znalostí“ na tri základné skupiny, a to na „všeobecné ekonomické disciplíny“, ktoré skúmajú ekonomiku vcelku, ďalej na „špeciálne (medziodvetvové) ekonomiky“, ktoré skúmajú jednotlivé podstatné črty ekonomiky v konkrétnejšom teoretickom a historickom priereze a na „odvetvové“, ktoré skúmajú zvláštnosti rozvoja výrobných vzťahov v jednotlivých odvetviach národného hospodárstva v ich súvislosti s výrobnými silami a technikou výroby.

⁷ Z takéhoto aspektu vychádza napr. I. I. Kuzminov. Píše, že „...v skutočnosti aplikované konkrétne-ekonomické disciplíny nie sú ničím iným ako predĺžením a konkretizáciou tiež a záverov politickej ekonómie v určitej oblasti“. Autorovi ide o lepšiu spoluprácu „...medzi aplikovanými ekonomickými disciplínami a ekonomickou teóriou“. (Pozri 4, s. 21—22)

zložitosť ekonomických procesov a ich súvislostí, ako aj podmienok, v ktorých tieto procesy prebiehajú, si nevyhnutne vynucuje adekvátnu deľbu práce vnútri ekonomickej vedy. Pritom aj v ekonomickej vede, takisto ako vo vede vôbec, sa deľba práce, teda diferenciacia ekonomickej vedy hlbším poznaním a pre lepšie poznanie uskutočňuje nezávisle.

Proces diferenciacie vied je všeobecným procesom rozvoja vedeckého poznávania. Výsledkom tohto všeobecného procesu je aj súčasný systém ekonomických vied, ktorý sa vyčlenil z kedysi jedinej ekonomickej vedy, ktorou bola v dobe K. Marxa politická ekonómia. Pritom aj táto ako vôbec prvá ekonomická veda sa vyčlenila najmä zásluhou V. Pettyho a A. Smitha zo širšej spoločenskej vedy. V dobe K. Marxa existujúca identickosť ekonomickej vedy a politickej ekonómie, príp. ekonomickej teórie už dnes neplatí, lebo ju negovala práve diferenciacia ekonomickej vedy. Preto sa podľa nás dopúšťajú chyby tí autori, ktorí nerozlišujú tieto pojmy, a tým neberú na vedomie skutočnosť. Z takéhoto stotožňovania v značnej miere vyplývajú aj nejasnosti okolo predmetu politickej ekonómie.

Obrovská zložitosť ekonomického diania v súčasnosti ani neumožňuje jednej ekonomickej vednej disciplíne poznávať a teoreticky objasňovať konkrétne nuansy mechanizmov jednotlivých ekonomických zákonov a ich prejavy v jednotlivých sférach a oblastiach ľudskej činnosti. Sama politická ekonómia dnes už toto všetko nevie vystihnúť, tak ako ani skúmanie rozvoja výrobných síl v jednotlivých výrobných a aj nevýrobných sférach, odvetviach, odboroch, ako aj ďalších ekonomických stránok spoločnosti. A ani to nie je jej úlohou, lebo tým by stratila svoj charakter. Jej úlohou zostáva „iba“ vystihnúť podstatu ekonomických procesov a javov a všeobecne zachytiť ich pohyb, vývoj a zviazanosť prostredníctvom systému ekonomických kategórií a zákonov, ktoré charakterizujú pohyb výrobných síl cez formu výrobných vzťahov.

Prenikanie do celej šírky, spletnosti, ako aj do nuáns súčasného ekonomického diania je nad sily samotnej politickej ekonómie a dnes túto funkciu plní ekonomická veda ako systém ekonomických vied. Konkrétne ekonomiky ako časti jednotného systému ekonomických vied sa zameriavajú na hlbšie skúmanie nielen nuáns prejavov ekonomických zákonov v jednotlivých sférach a odvetviach ľudskej činnosti, ale aj na výrobné sily, v súvislosti s ktorými do hĺbky skúmajú aj technicko-ekonomické vzťahy.

Poznatky konkrétnych ekonomík politická ekonómia využíva na lepšie poznanie zákonov a zákonitostí, ktoré ovládajú sociálno-ekonomické javy a procesy. Na druhej strane politická ekonómia ostatným ekonomickým vedám poskytuje poznatky, ku ktorým dospela, ako teoretický a aj metodologický základ pre ich skúmanie. Z toho potom vyplýva aj postavenie politickej ekonómie v systéme ekonomických vied. Pretože

politická ekonómia skúma podstatné a hlavné črty spoločenského poriadku, príp. charakteristiky, ktoré odlišujú rôzne spoločenské poriadky, zaujíma centrálné miesto v tomto systéme. Toto miesto jej patrí ontologicky a aj gnozeologicky.

Každá konkrétna ekonomika pri skúmaní ekonomických procesov, ktoré sú jej predmetom, vychádza z ekonomických kategórií a zákonov, ktoré v najabstraktnejšej podobe vyplývajú z analýz politickej ekonómie. Tieto kategórie a zákony nielenže obohacujú a prehlbujú, ale aj rozširujú, ekonomickú, vedu o nové kategórie, zákony a zákonitosti, ako aj tendencie vývoja výrobných síl, príp. ich jednotlivých elementov, ako aj ich najrozmanitejších spojov a súvislostí, tak ako je to potrebné na teoretické vystihnutie tej-ktorej odbornej oblasti v najrozmanitejších sférach ľudskej činnosti. Konkrétne ekonomiky takto dopĺňajú politickú ekonómiu.

Takáto deľba práce medzi ekonomickými vednými disciplínami pri skúmaní celej šírky a zložitosti ekonomických procesov za teoreticko-metodologickej integrujúcej činnosti politickej ekonómie umožňuje plne vyjadriť celú spleť a zložitú ľudského diania v celom národnom hospodárstve s jeho dnešnou zložitou štruktúrou. Iba takáto spolupráca umožňuje teoreticky zachytiť aj nuansy ekonomických kategórií, zákonov, zákonitostí a ich mechanizmu, ako aj tendencie rozvoja jednotlivých elementov výrobných síl a ich spojitostí. Súčasne však takáto odborná deľba práce na úrovni základného bádania a aplikovaného výskumu aj uľahčuje aplikáciu teoretických poznatkov v praxi.

Z toho je vidieť, že politická ekonómia spolu s jednotlivými konkrétnymi ekonomikami tvoria celostný, navzájom sa dopĺňajúci systém marxistickej economickej vedy⁸, ktorý je adekvátny zložitosti súčasnej economickej skutočnosti. Pritom je to zložitý dialektický systém zviazaný mnohostrannými spojmami s národohospodárskou praxou. Iba tak je plne schopný teoreticky vystihnúť ekonomickú realitu, jej stav, pohyb a jej ďalší vývoj. Sám by však tento dnes už dosť široko rozvetvený systém ekonomických vied na to všetko nestačil. Preto čerpá, odoberá, transformuje a takto používa výsledky bádania najrozličnejších vedných disciplín (filozofia, sociológia, pedagogika, matematika, psychológia atď.). To zodpovedá aj požiadavkám národohospodárskej praxe pri aplikácii teoretických poznatkov economickej vedy a najmä politickej ekonómie. Takáto aplikácia spočíva v „oblečení“ abstraktných teoretických téz a hypotéz do konkrétnej formy a preverenie ich pravdivosti praxou. Takou konkrétnou formou môžu byť rôzne predpisy,

⁸ Tento systém ekonomických vied treba chápať ako súhrn všetkých vied o spoločenskej výrobe ako ekonomickom procese. Pritom ekonomiku nechápeme iba ako súhrn výrobných vzťahov, ale v celej šírke významu tohto slova, teda spôsob výroby ako celok. Takýto názor na chápanie ekonomiky zastáva napr. J. A. Konrod. (6, s. 74—75) Naproti tomu L. I. Abalkin zužuje pojem ekonomiky na „súhrn výrobných vzťahov“. (Pozri 7, s. 53)

nariadenia a ustanovenia, ako aj najrozličnejšie organizačné opatrenia riadiacich orgánov, ktoré prostredníctvom svojej činnosti usmerňujú ľudské konanie, príp. určujú pravidlá tohto konania vytváraním adekvátnych podmienok, v ktorých ekonomické procesy budú prebiehať. To spôsobuje zrýchlenie ekonomického rozvoja a znamená premenu vedy na bezprostrednú výrobnú silu.

II. K marxistickej metóde politickej ekonómie a systémovej analýze

Každá veda využíva na poznanie a teoretické vystihnutie svojho predmetu skúmania istú adekvátnu metódu. Predmet s metódou jeho skúmania tvoria organickú jednotu.

Spoločenské vedy na rozdiel od prírodných a technických vied, kde objekt skúmania sa prakticky nemení a menia sa iba ľudské vedomosti o tomto objekte, v súlade s ich prehĺbením majú do činenia s meniacim sa objektom skúmania. Spoločenské javy nevznikajú odrazu, vyvíjajú a menia sa postupne. Pohyb materiálnej výroby predstavuje dialektický proces rozvoja. Preto spoločenské vedy a teda aj politická ekonómia sú istým spôsobom náročnejšie na svoju metódu ako vedy prírodné a technické.

Metóda politickej ekonómie vzhľadom na „mobilnosť“ svojho predmetu musí využívať taký poznávací aparát, ktorý je schopný zachytiť vyvíjajúce sa výrobné vzťahy ako formu rozvoja tiež sa vyvíjajúcich výrobných síl. Všeobecnou metódou, schopnou vystihnúť svet v jeho vývoji, je dialektický materializmus, ktorý je metodologickým základom všetkých vied, lebo je súčasne metódou a svetonázorom, ktorý odráža všeobecné zákonitosti pohybu prírody a spoločnosti. Dialektický materializmus je základom metódy marxistickej politickej ekonómie a konkrétnych ekonomík. Je to preto, že umožňuje nielen najlepšie zachytiť ekonomické procesy, ale ich aj aktívne ovplyvňovať. Je metódou nielen poznania, ale aj metódou na revolučné pretváranie ekonomického života. Prítom konkrétne ekonomiky vzhľadom na svoju špecifickosť používajú adekvátne svojmu predmetu taký metodologický aparát, ktorý sa často pre politickú ekonómiu nemusí hodiť.

Buržoázni ekonómi neuznávajú dialektickú metódu, lebo ukazuje na prechodnosť kapitalizmu, ktorého sú ideológmi. Z toho dôvodu sa usilujú využívať poznávací aparát a často aj terminológiu prírodných a technických vied, kde je tento aparát adekvátny nemeniacemu sa objektu skúmania.

Pred Marxom sa spoločenské vedy zaoberali prevažne poznávaním a objasňovaním sveta, toho, čo sa stalo. Aj v ekonomickej teórii sa tvrdilo a toto tvrdenie má aj dnes veľa zástancov, že ekonomická teória môže skúmať iba to, čo sa už stalo. Až marxisticko-leninská metóda poznávania spoločenských javov plne umožnila nielen analýzu stavu

javov a ich dynamiky, ale táto vývojová metóda umožňuje aj vedecké poznanie budúceho rozvoja ekonomických procesov⁹.

Metóda dialektického materializmu tým, že umožňuje teoreticky vystihnúť pohyb a jeho vývoj, je plne adekvátne práve politickej ekonómii skúmajúcej spôsob výroby, ktorý je v stálom pohybe svojho vývoja. Je ideálnym nástrojom na zachytenie dynamiky vývoja výrobných vzťahov v závislosti od dynamiky vývoja výrobných síl, príp. toho, ako sa majú výrobné vzťahy rozvíjať, aby podporovali rozvoj výrobných síl.

Táto metóda umožnila klasikom marxizmu sformulovať aj všeobecný zákon tohto pohybu ako zákon súladu výrobných síl a výrobných vzťahov. Špecifickosť tohto ekonomického zákona spočíva v tom, že v predsocialistických ekonomických formáciách pôsobil kladne na vývoj dotiaľ, dokiaľ výrobné vzťahy nedosiahli stupeň svojej zrelosti. Od tohto momentu, v dôsledku antagonizmu protirečenia medzi rozvojom výrobných síl a výrobných vzťahov, stávali sa tieto vzťahy brzdou rozvoja výrobných síl, a preto museli byť objektívne zamenené novými vzťahmi na vyššej úrovni. Rozvoj ekonomických procesov sa pohyboval evolučnou cestou cez kvantitatívne zmeny až k hranici „zrelosti“, odkiaľ si ďalší rozvoj výrobných síl vynucuje skôr či neskôr kvalitatívnu zmenu výrobných vzťahov revolučnou cestou.

Špecifikum komunistického spoločenského poriadku je v tom, že tu socialistické výrobné vzťahy, spočívajúce na spoločenskom vlastníctve výrobných prostriedkov, odstránili antagonizmus protirečenia, čím je možné vytvárať neustály súlad medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi, a tým trvale zabezpečovať ich progresívny rozvoj. To je možné vďaka cieľavedomej plánovitej hospodárskej politike. Toto zdokonaľovanie je jednou z dôležitých úloh politickej ekonómie socializmu, ktorá svojou metódou je schopná včas zistiť a odhaliť príčiny vzniknutých protirečenia a ukázať cestu ich vedomého riešenia.

V politickej ekonómii ide v zásade o tieto princípy metodológie: 1. postup od skúmania jednoduchých ekonomických javov a kategórií k zložitejším, ako pohyb vedeckého poznávania od analýzy formy ekonomických javov a procesov k ich podstate, cestou vedeckého procesu od konkrétneho k abstraktnému; 2. opačná cesta, od podstaty k forme a k mechanizmu jej prejavu, ako vedecký postup od abstraktného ku konkrétnemu; 3. hľadanie vzájomnej spojitosti a subordinácie v spleti ekonomických kategórií a zákonov; 4. odhalenie refaze protirečenia vlastných ekonomickým kategóriám a zákonom a ich vyústenie do celého systému výrobných vzťahov.

Každá veda si na svoje vyjadrenie musí vypracovať vlastný pojmový aparát. Politická ekonómia používa pojmy — kategórie, ktoré vyjadrujú výrobné vzťahy. Teda tieto kategórie necharakterizujú veci, ako sa to usiluje robiť súčasná buržoázna politická ekonómia, ale vyjadrujú vzta-

⁹ K. Marx v *Tézach o Feuerbachovi konštatoval*: „Filozofi svet len rôzne vysvetľovali, ale ide o to, zmeniť ho.“ (Pozri 8)

hy medzi ľuďmi. Preto politicko-ekonomické kategórie, ktoré v bežnej reči označujú pomenovanie vecí, ako napríklad tovar, peniaze, kapitál, zisk, úrok, renta, výrobné fondy atď. vyjadrujú tie isté vzťahy, do ktorých ľudia vstupujú v určitých historických podmienkach pri výrobe, rozdeľovaní, výmene a spotrebe materiálnych statkov.

Ekonomické kategórie predstavujú pojmy, ktoré odrážajú najpodstatnejšie stránky ekonomických procesov a javov. Umožňujú hlbšie poznanie a pochopenie toho-ktorého ekonomického procesu. V každej ekonomickej kategórii sa križuje a prepletá viacero ekonomických zákonov, ktoré kategóriu hlbšie charakterizujú z historického aspektu. Kategórie sú a musia byť odrazom reálne existujúcich ekonomických vzťahov. Nemožno ich ľubovoľne vymýšľať a ani zamieňať. Ich obsah treba vždy presne vymedziť. Pritom kategórie musia odzrkadľovať zmeny, ktoré historicky prebiehajú v reálnej skutočnosti. Kategórie majú historický charakter, preto rovnaké pomenovanie neznamená vždy rovnaký obsah. Ten závisí od stupňa rozvoja výrobných vzťahov. Napríklad pracovnou silou sa rozumejú iné vzťahy jej spojenia s výrobnými prostriedkami v otrokárskej, feudálnej, kapitalistickej a socialistickej spoločnosti. Aj pracovná sila v nižšej fáze komunistickej spoločnosti odzrkadľuje iné výrobné vzťahy napríklad v priemysle a v poľnohospodárstve. Pritom výrobné vzťahy v oboch uvedených sférach materiálnej výroby sa tiež vyvíjajú a menia. Nepokladáme za potrebné širšie pred takýmto fórom rozoberať podrobnejšie celú marxistickú metódu a jej poznávací aparát.

Veľa sa hovorí o systémovej analýze ako o najnovšej metóde, ktorá je schopná teoreticky vystihnúť akúkoľvek realitu ako systém. V tejto súvislosti sa systémová analýza charakterizuje ako univerzálna a tiež ako integračná metóda, ktorá môže dať všetkým vedným disciplinám (pretože sa v posledných desaťročiach tak búrlivo rozvíjajú a hromadia čoraz väčšie kvantá faktického materiálu, ktorý je už veľmi zložitý registrovať, nieto si osvojovať) rovnaký jazyk, a tým poslúžiť ako informačné „esperanto“, ktoré má preklenúť hluchonemotu špecializácie vo vede. Iba s ľútosťou možno dnes konštatovať: škoda, že to nie je pravda.

Otcom všeobecnej teórie systémov je Ludwig von Bertalanffy (5), majúci dnes už celú plejádu nasledovníkov, ktorí rozpracúvajú a šíria jeho základné myšlienky. Preto dnes už existuje o tejto metóde veľmi rozsiahla literatúra s rozličnými názormi, obyčajne v závislosti od vednej disciplíny, v ktorej sa metóda systémovej analýzy aplikuje.

V zásade má teória systémov spĺňať dve základné požiadavky: 1. byť prostriedkom analýzy akýchkoľvek objektov skúmaných ako systém, odhaľovať vlastnosti, ktoré sú spoločné všetkým systémom, rôznorodým z hľadiska svojej vnútornej organizácie; 2. má mať logicky dostatočne formalizovaný štruktúrno-matematický charakter.

Základnými pojmi, ktorými operuje metóda systémovej analýzy, sú: systém, štruktúra a organizácia.

Systém je charakterizovaný ako množina elementov, ktoré sú usporiadané a medzi sebou navzájom spojené. Elementy sa pokladajú za nedeliteľné a nemenné v rámci toho-ktorého systému a môžu nimi byť: veci, vlastnosti, vnútorné a vonkajšie väzby, vzťahy, stavy a etapy.

Rozoznávajú sa dva krajné typy systémov, a to agregátny a organicko-celostný systém. Medzi týmito základnými typmi existuje celá gradácia systémov podľa stupňa ich vnútornej jednoty. Pritom na každej štruktúrnej úrovni organizácie matérie existujú celostné systémy s agregátnymi podsystémami a tiež agregátne systémy s celostnými podsystémami. Tieto systémy podľa rôznosti a počtu elementov a ich väzieb postupujú od jednoduchých systémov až k veľmi zložitým.

Správanie systémov sa charakterizuje prostredníctvom poznatkov o ich štruktúre a organizácii, ktoré ako pojmy sú viac abstraktné ako sám systém so svojimi elementami. Pri opise štruktúry systému pokladajú sa za hlavné typy vzťahov a usporiadanosť elementov štruktúry podľa určitých vlastností vzťahov (časové, dynamické, priestorové, vývojové atď.). Operuje sa tu pojmom usporiadanosť, ktorá zahŕňa teoretické pojmy množstvo, poriadok a matematickými pojmami, ako sú funkcionálna závislosť, kompozícia elementov. Usporiadanosť môže byť stála a nestála. Takto sa štruktúra určuje ako zákon kompozície elementov. Pri vedeckej analýze sú najdôležitejšie štruktúry rôznych tried objektov (majú statický, dynamický a genetický charakter) vyjadrené v podobe grafov, tabuliek a pod.

Z uvedeného vyplýva, že pod systémovou analýzou sa rozumie istý prístup k objektu, ktorý sa skúma z aspektu: a) jeho vnútorných, príp. vonkajších vlastností a väzieb, ktoré podmieňujú jeho celosť, stálosť, vnútornú organizáciu a jeho fungovanie ako určitého celku; b) jeho hierarchie, keď celostný objekt sa skúma popri iných objektoch ako časť, príp. ako element celku vyššieho rádu.

Existuje už celý rad teórií systémov (najmä v prírodných a technických vedách; v spoločenských vedách napr. v jazykovede a konkrétnych ekonomikách), ale neexistuje ešte taká teória, ktorá by za pomoci genézy elementov a štruktúr vystihla rozvíjajúce sa systémy až k zmene ich vlastnej štruktúry smerom k vyššej organizovanosti a diferenciácii systému na nové podsystémy.¹⁰

A práve takáto metóda je dôležitá pre politickú ekonómiu, ktorej

¹⁰ Sám L. Bertalanffy, ktorý rozoznáva dva modely systémov podľa ich správania sa voči prostrediu (otvorený systém je modelom živého organizmu a teda aj spoločnosti a uzavretý systém), keď vstupy tokov (materiálne, energetické a informačné) do systému transformujú v systéme dva typy regulácie (primárna, ktorá udržiava rovnovahu systému za pomoci zmeny vlastnej štruktúry na vyššie organizovaný a diferencovaný systém, na nové podsystémy, ktoré sa prispôbujú zmenám prostredia; sekundárna, ktorá udržiava stav systému vo vopred určených kvantitatívnych medziach). konštatuje, že otvorený systém s primárnou reguláciou nie je doteraz vedecky dostatočne preskúmaný.

predmetom je práve genéza rozvoja systému (spôsob výroby) na základe genézy jeho elementov, ktorými sú výrobné sily a výrobné vzťahy. Preto je možné s istotou povedať, že systémová analýza, tak ako ju chápe buržoázna veda, neprekonal marxisticko-leninskú metódu, ktorú sme stručne opísali. Treba ešte pripomenúť, že pojмами, ktorými operuje systémová metóda, narába už dávno a oveľa skôr aj marxistická metóda dialektického materializmu. Tá však chápe všetko vo vývoji, teda aj elementy, štruktúry a aj sám systém. Naproti tomu systémová analýza, ktorej základom pri správaní sa nemenného systému sú jednotlivé elementy, berie tieto elementy už ako hotové. Pri ich určení sa vlastne abstrahuje od ich skladby a chápu sa nielen ako nedeliteľné, ale aj ako nevyvíjajúce sa v hraniciach daného nemenného systému. To však nezodpovedá takej realite, akou je ľudská spoločnosť a nezodpovedá teda ani ako metóda adekvátne predmetu politickej ekonómie, ktorej objekt skúmania je v stálom vývoji.

Typická v tomto smere je charakteristika systémovej analýzy, ktorú uvádza Philip H. Coombs vo svojej knihe *Svetová kríza vzdelávania*. (9) Hovorí o nej ako o mocnom objektíve, ktorý sa upriamuje na skúmaný organizmus ako na jediný celok, zahrnujúci vzájomné súvislosti medzi jeho jednotlivými časťami a medzi ním samým a prostredím, ktoré ho obklopuje. Túto metódu porovnáva s metódou lekára, keď skúma najdôležitejší a najvyššie organizovaný systém — človeka. Podľa Coombsa lekár nemôže, ba ani nepotrebuje poznať do najmenších podrobností každý detail tohto systému a ani väzby systému s prostredím, ktoré ho obklopuje. Lekára zaujíma vzájomná závislosť medzi takými východiskovými údajmi, ako sú: teplota, tep, krvný tlak, vek, výška, režim stravovania, obsah cukru v moči, počet červených a bielych krviniek a pod. Podľa týchto údajov usudzuje, ako funguje celý systém a na základe toho určí diagnózu a prijíma nevyhnutné liečebné opatrenia.

Zdá sa, že autor uvedenej knihy pozabudol na to, že lekárska veda v anatómii a fyziológii dávno analyzovala ľudské telo a pozná nielen jeho jednotlivé orgány, ale aj ich funkcie. Na základe týchto poznatkov lekár usudzuje podľa povrchných javov o defektoch v ľudskom organizme. Hlavné však je, že predmet lekárskej vedy sa nezmenil od dôb Hippokrata dodnes. Zmenili sa iba lekárske poznatky o človeku. Naproti tomu ľudská spoločnosť ako množina elementov — ľudí je v zmysle poznania zložitejší organizmus ako jeho element, lebo sa stále vyvíja a mení. Od dôb Hippokrata prešla ľudská spoločnosť do štvrtého, najvyššieho spoločenského poriadku. Zaniklo otrokárstvo, feudalizmus a už aj kapitalizmus bol vystriedaný socializmom v celom rade krajín.

Nemienim tým tvrdiť, že systémová analýza sa vôbec nehodí pre ekonomické vedy. Naopak, podľa môjho názoru je dobrým poznávacím nástrojom najmä v konkrétnych ekonomikách, ako napr. v ekonomike riadenia. Pritom tak ako napr. funkcionálna analýza je jedným z in-

štrumentov marxistickej politickej ekonómie, tak ním môže byť aj systémová analýza.

Charakterizovanie systémovej analýzy ako vedy kozmického veku tak, ako to robí najmä buržoázna propaganda, je prinajmenšom prehnané. Takáto charakteristika vyplýva z toho, že buržoázni autori absolutizujú pojem systémový prístup a stavajú ho oproti iným metódam poznania, najmä oproti dialektickému materializmu.

Názory na systémový prístup v sovietskej literatúre možno rozdeliť do dvoch základných smerov: 1. systémový prístup je zvláštnou metódou poznania (10, s. 232—235; 11, s. 157—167), 2. systémový prístup je súčasťou metódy materialistickej dialektiky. (12, s. 197—271; 13, s. 224—249)

Druhá skupina tvrdí, a to je pre nás zaujímavé, že už zakladatelia marxizmu-leninizmu využívali systémový prístup ako organickú súčasť metódy skúmania, ktorú vytvorili. Ako dôkaz sa uvádzajú príklady z prác Marxa, Engelsa, Lenina, ba dokonca aj Hegla, ktorí skúmali objekty ako určité celostné systémy. Vo svojich prácach ukázali klasický prístup skúmania zložitých systémov, keď použili a rozpracovali gnozeologické a logické inštrumenty systémoveho výskumu. Uvádzajú najmä Marxov *Kapitál* a Leninov *Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu* ako dialektický prístup ku skúmaniu kapitalistického spôsobu výroby ako celostného, organického, vyvíjajúceho sa systému. Navyiac, v porovnaní s dnešnými teoretikmi systémovej analýzy (ich zásluha sa vidí najmä v úsilí dať spoločný matematický jazyk), K. Marx a V. I. Lenin skúmali nielen rôzne druhy elementov a ich vzájomné súvislosti v systéme, ale aj ich vývoj a premenu jedného elementu na iný, vyšší (u Marxa je to napr. priemyselný kapitál a jeho tri formy: peňažný, tovarový a výrobný; u Lenina je to koncentrácia výroby, ktorá vytvára monopoly a vyvoláva tvorbu finančného kapitálu a finančnej oligarchie). Teda systémový prístup je podľa nich iba jednou zo stránok metódy materialistickej dialektiky, ktorá skúma súvislosti elementov v systéme.

Podľa nášho názoru, vychádzajúc z našej charakteristiky marxistickej dialektickej metódy a metódy systémovej analýzy, ťažko možno hovoriť o tejto poslednej ako o súčasť metódy materialistickej dialektiky. Dialektická materialistická metóda je úplne samostatne schopná teoreticky vystihnúť procesy a javy v ich vývoji, ktorý v dôsledku prerastania kvantity na novú kvalitu vedie k podstatným zmenám tak v prírode, ako aj v spoločnosti. Čiže je to metóda schopná vystihnúť pohyb ako vývoj. Naproti tomu metóda systémovej analýzy, i keď vie zachytiť pohyb, nie je schopná vystihnúť vývoj v nových kvalitách.

Uvedené príklady z Marxa a Lenina podľa nás ukazujú prednosť dialektickej metódy pred metódou systémovej analýzy. Nedávajú však právo hovoriť o dialektickom prístupe ako o systémovej prístupe. Dialektický prístup je nesporne oveľa dokonalejší. Pritom Marxovo

chápanie systému a štruktúry je odlišné od chápania štruktúr a systémov v metóde systémovej analýzy, a to hlavne preto, lebo vychádza z dialektického materializmu.

Podľa nás systémová analýza je zvláštnou metódou skúmania. Má určité, ale ohraničené možnosti poznávania. Avšak aj ako takú je potrebné ju využívať a rozvíjať, najmä z aspektu druhej základnej požiadavky, ktorá sa na ňu kladie, aby svojím dostatočne formalizovaným štruktúrno-matematickým charakterom umožňovala využívať výpočtovú techniku. Treba ju však používať len ako doplnok materialistickej dialektickej metódy.

LITERATÚRA

1. MARX, K. — ENGELS, F.: Sočinenija. Zv. 13.
2. LENIN, V. I.: Polnoje sobranije sočinenij. Zv. 3.
3. MARX, K. — ENGELS, F.: Sočinenija. Zv. 20.
4. KUZMINOV, I. I.: Očerki političeskoj ekonomii socializma. Moskva 1971.
5. BERTALANFFY von L.: Obščaja teorija sistem-kritičeskij obzor. Issledovanija po obščej teorij sistem. Moskva 1969.
6. KONROD, J. A.: Zakony političeskoj ekonomii socializma. Moskva 1966.
7. ABALKIN, L. I.: Političeskaja ekonomija i ekonomičeskaja politika. Moskva 1970.
8. MARX, K. — ENGELS, F.: Vybrané spisy. Zv. 2, Bratislava 1953.
9. COOMBS, Philip H.: The World Education Crisis — a System Analysis. London 1968.
10. NARSKIJ, I. S.: Dialektičeskoje protivorečije i logika poznaniija. Moskva 1969.
11. BAZALIN, V. G.: O meste sistemnogo podchoda kak metoda naučnogo poznaniija. Problemy dialektičeskogo materializma (2. vydanie). Moskva, Izdatelstvo MGU 1972.
12. JAKOVLEVA, E. V.: Sistemnyj metod i materialističeskaja dialektika. Dialektika poznaniija i sovremennaja nauka. Moskva, Mysl 1973.
13. ACHUNDOV, M. D. — BORISOV, V. I. — TJUCHIN, V. S.: Integrativnyje nauki i sistemnyje issledovanija. Sintez sovremennogo naučnogo znanija. Moskva, Nauka 1973.

МАРКСИСТСКИЙ МЕТОД И СИСТЕМНЫЙ АНАЛИЗ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭКОНОМИИ

Милан Ко да й

В настоящей статье автор анализирует взгляды на предмет политической экономики, сопоставляя марксистский подход к исследованию производственных отношений со взглядами, направленными на исследование отношений человек — природа. В этой связи он анализирует взгляды на понимание экономической науки и ее составных частей, которыми он, кроме политической экономики, считает также отраслевые, конкретные и функциональные экономики, которые в большей мере акцентируют исследование производительных сил. Экономические науки автор понимает как целостную систему экономических наук,

каждая из которых имеет свой собственный предмет исследования, которому адекватно отвечает и соответствующий метод исследования. Интегрирующую роль в этой целостной системе играет политическая экономия, которая исследует производственные отношения как социально-экономические рамки развития производительных сил. Исходя из положения об органическом единстве предмета и метода, автор отмечает, что политической экономии, предмет которой развивается и изменяет свое качество, адекватен лишь диалектико-материалистический метод познания, лишь он способен постигнуть движение и его развитие. Автор сопоставляет его с системным анализом, способным постичь лишь движение. Системный анализ он рассматривает как частный метод исследования с ограниченными познавательными возможностями. Он может быть использован в экономических науках лишь в качестве дополнения к материалистическому диалектическому методу, а именно прежде всего в таких науках, предметом которых в большей степени является исследование производительных сил, как, например, отраслевые экономики или экономика управления.

DIE MARXISTISCHE METHODE UND SYSTEMANALYSE IN DER POLITISCHEN ÖKONOMIE

Milan K o d a j

In der vorliegenden Studie untersucht der Verfasser Anschauungen, die den Gegenstand der politischen Ökonomie betreffen. Dabei konfrontiert er die marxistische Stellungnahme zur Untersuchung der Produktionsverhältnisse mit jenen Anschauungen, die auf die Untersuchung des Verhältnisses zwischen Mensch—Natur ausgerichtet sind. In diesem Zusammenhang analysiert er auch Anschauungen, wie die politische Ökonomie und ihre Bestandteile aufzufassen sind. Zu diesen zählt er ausser der politischen Ökonomie auch konkrete und funktionelle Wirtschaftswissenschaften, die mehr eine Untersuchung der Produktivkräfte akzentuieren. Der Autor fasst die ökonomischen Wissenschaften als ein Gesamtsystem von Wirtschaftswissenschaften auf, wobei eine jede ihren eigenen Gegenstand der Untersuchung besitzt, der eine entsprechende Untersuchungsmethode zukommt. In diesem Gesamtsystem spielt eine integrierende Rolle die politische Ökonomie, die die Produktionsverhältnisse als einen sozial-ökonomischen Rahmen zur Entfaltung der Produktivkräfte untersucht. Ausgehend von der These über eine organische Einheit von Gegenstand und Methode weist der Verfasser nach dass der politischen Ökonomie, deren Gegenstand sich entwickelt und qualitativ verändert, nur die materialistisch-dialektische Erkenntnismethode entspricht, weil nur diese Methode imstande ist, Bewegung und ihre Entwicklung zu begreifen. Er konfrontiert sie mit der Systemanalyse, die er beschreibt. Diese Methode ist fähig nur die Bewegung aufzufassen. Die Systemanalyse wird als eine spezifische Methode der Untersuchung mit begrenzten Möglichkeiten der Erkenntnis begriffen. In den ökonomischen Wissenschaften kann sie nur als Ergänzung der materialistisch-dialektischen Methode angewandt werden, und zwar insbesondere in jenen, die durch ihren Gegenstand mehr auf die Untersuchung der Produktivkräfte ausgerichtet sind, wie z. B. in den einzelnen besonderen Zweigen der Wirtschaftswissenschaft.